ВЛАДИМИР ПОЛЯНОВ
НА МОСТА

chitanka.info

1

Вилата на доктора е оная с двора, ограден от жив плет, който завършва при вратата с два стълба и арка. Там стоеше и табелката му: доктор Тома Поклонников, специалист по стомашно-чревни болести. Вече на преклонна възраст, той говореше много, носеше черни очила през слънчевите дни и беше специалист повече по подрязването на живия плет и отглеждане на рози. В къщата прекарваше само лете и през това време не приемаше, нито ходеше по болни. За да стори такова нещо, трябваше да се отклони от увлекателните грижи за градината, да смени очилата, да се преоблече. Всичко това беше много трудно за него. Щом пристигнеше в края на май, често поглеждаше към съседите си Рударови. Тяхната вила стоеше през зимата също със залостени капаци на прозорците. Тя беше по-голяма — с висок приземен етаж, таванска стая с балконче под островърхия покрив и голяма веранда долу, до която се стигаше по няколко дървени стъпала. Стара лоза обвиваше стълбовете и провисваше голите си клони по тях. Едва в началото на май лозата се раззеленяваше, семейството пристигаше и прозорците се отваряха. Рударови бяха трима: майката, Людмила — дъщерята, и Смил — синът.

Със започване на почивните летни дни докторът излизаше късно следобед и не отиваше по-далече от своите съседи. При тях — на верандата — вече го очакваше майката.

Тя бе по-възрастна от него, държеше се сдържано и някак вглъбена в себе си. Седеше на дълъг плетен стол, на който можеше и да се полегне. Гледаше през очилата си полето, винаги с някакво плетиво в ръцете.

Отпред нямаше други къщи. Полският простор стигаше чак до далечната планина, която при залез изглеждаше виолетова. Докторът идваше и сядаше на другия стол за почивка. Домакинята сваляше очилата, усмихната запитваше:

— Е, какво ново ще ми кажете днес, съседе?

Той винаги имаше нещо ново за разказване. Говореше непринудено и с радост, която можеше да се долови заедно с нотката нежно чувство към събеседницата, но всичко помежду им не отиваше по-далече от едно добро приятелство. Все още запазени, двамата бяха минали времето на сърдечните увлечения. Те се познаваха от двадесетина години. Съпругът на старата жена бе умрял в ръцете му. След това той сам овдовя и от няколко години особено се привърза към нея, а тя мълчаливо прие приятелството му. Седнал на верандата, докторът говореше за залеза, за цветята и храстите, оплакваше се от някакви болести по тях и тъй неусетно, без никакво намерение, свеждаше всичко към болестите, от които сами се оплакваха, и към техния собствен залез. Тя намираше, че той е приятен, мил, мъдър, и не се отегчаваше.

Понякога при тях идваше и Людмила. Тя беше още ученичка в гимназията. Заета със свои интереси, не се вслушваше в разговора. Сядаше обикновено на оградката на верандата, мълчалива се заглеждаше в залеза. Имаше бледосини очи, хубави светли коси. Късаше листа от лозата, люлееше единия си крак. През лятото тя тъгуваше за града, дето навярно й беше по-весело.

Смил — синът, следваше в чужбина. Неговият портрет висеше на стената в гостната. Изглеждаше, че живее лоста весело. Мълвата говореше за парите, които харчел, за любовните приключения, заради които често трябвало да бяга от един град в друг. По едно време дори се споменаваше за самоубийството на някакво пренебрегнато от него момиче. Може би всичко това не бе вярно, но пред неговия портрет и най-зле настроеният не можеше да не каже: „А, разбирам!“

Той изглеждаше одухотворен, мъжествен и хубав. Отначало бе следвал медицина, сетне се бе прехвърлил във факултета по философия, после пак се бе върнал към медицината и вече се готвеше за дипломата, когато започва да изучава история на изкуствата. Последното увлечение съвпадаше със слуха за бягството му в друг град или държава. Понякога идваше в родината и прекарваше лятото при майка си. Докторът го знаеше още като гимназист, но го виждаше само при тия редки негови завръщания и летувания във вилата. И то не винаги. През едно лято го видя едва няколко пъти. Смил почти не излизаше от стаята с балкончето горе под покрива или ходеше до късна нощ из полето наоколо. Приказваха малко. Докторът го харесваше.

Струваше му се мъдър и кой знае защо, много тъжен. Старият лекар започна да се отнася към него почти бащински. Това не разсърди младия. Напротив, отвърна с приятелство, дори започна да загатва признания. Виждаше се, че му тежи нещо, искаше, търсеше да се изкаже някому. Госпожа Рударова наблюдаваше някак плахо сина си. Тя самата не можеше да изтръгне нищо от него, затова почти устройваше последните му срещи с доктора. По тоя начин двамата оставаха понякога сами на верандата. Сетне стана така, че когато докторът идваше при залез за обичайното си гостуване, намираше само Смил. В такива срещи те мълчаха или говореха малко, но никога не си омръзваха. Говореше по-често младият. Но не винаги ясно, все като че започваше от средата. Докторът разбра, че Смил е преживял много неща — тъжни и радостни, че е извършил също доста лоши и добри дела и сега е някъде накрая, където не знае какво го чака, че е много уморен, много обезверен и почти няма сили да прекрачи бариерата. По това време докторът забеляза — пък и госпожа Рударова му каза, — че Смил често получава писма от чужбина, но ги изгаря, без да ги отвори. Веднъж Смил сам заговори и за тия писма и докторът надзърна донякъде в тяхната тайна, но те пак си останаха загадка. Друг път младият попита, като държеше в ръце едно неразтворено писмо:

— Докторе, да харесаш някое момиче и да му кажеш това, значи ли да се задължиш? Как сте решавали по ваше време такива въпроси?

Докторът не знаеше какво да отговори. Разбира се, колкото се отнася до разрешаване на случаите по негово време, нямаше какво да се колебае в отговора си, но той се смути от внезапно зададения въпрос, който обясняваше или загатваше нещо от тревогите на младия, и не можа да отговори веднага. Смил и не дочака. Стана и в порива на чувствата си бързо закрачи през двора.

В края на лятото, когато се готвеше да отпътува, внезапно заяви, че вече няма да ходи в чужбина. След това докторът не го видя три години.

Три години и прозорците на лятната къща на Рударови не се отвориха. Синът беше отишъл на война. Майката и дъщерята не идваха да летуват.

Най-сетне, когато войната свърши, един ден отново дойдоха всички. Докторът веднага смени очилата си. Трите години бяха се отразили зле върху него, но той не бе изневерил на цветята и храстите,

към които се привързваше толкова повече, колкото ставаше по-ненужен на хората. Свали работната престилка, остави, почти захвърли ножицата и отиде да поздрави съседите си.

Те имаха гост. Разхождаше се с Людмила из градината. Млад човек, контешки облечен, малко нехаен в държанието си, но хубав и приказлив. Докторът веднага разбра. А момичето беше отдавна хвърлило ученическата престилка и имаше защо да лее звънлив смях, бледосините му очи да горят от щастие и вече да не тъгува за града.

Срещата с майката Рударова беше трогателна.

— Мой мили докторе! — възкликна тя.

Беше съвсем застаряла, дори малко прегърбена, но някаква радост я оживяваше. Тя имаше отново своя син, а из градината се разхождаше дъщерята, изпълнена с чувството за очакваното щастие. Смил седеше на верандата. Наближаваше залезът. Полето ухаеше, леко повяване галеше лицето. Съседът пристъпи до завърналия се фронтовак.

— Моето момче! — поздрави той.

За първи път го наричаше така и това дойде на устата му, сякаш бе чакало през годините. Докторът бе тъгуват доста по своя млад приятел. Беше го обикнал не само със старческото чувство на привързаност, а и с онова, което можем да наречем „възвръщане към темата“ или „към любимата книга“, която внезапно са ни отнели.

Смил подаде сърдечно ръка. Доктор Поклонников я стисна и загледа втренчено приятеля си. Малко се разочарова. Имаше някаква явна промяна в познатото лице. Щастието, радостта, жаждата за живот почти крещяха в него. Той беше свикнал с друго лице, с познатите печални очи на неудовлетворения и търсещия. С образа на младия човек, на когото може всичко да се прости, защото бе образ на смутения, неопитния. Сега пред него стоеше обикновен щастливец, който не издаваше нищо друго, освен че е доволен.

— Какво? Не ти ли харесвам? — попита той.

Докторът седна.

— Сякаш си се върнал от сватба!

Смил също седна. Облегна се, погледна небето през клоните на лозата и каза:

— Не, от касапницата и смъртта!

И заговори, сякаш само бе чакал да го запитат.

— Как се радвам, приятелю, че съм отново тука! Отмора! Аз не знаех какво е това. Дом! Не съм го търсил. Спокойствие, сигурност! Не съм мислил за тях. Войната ми отвори очите за много работи. Аз ида преродeн. Чувствувам, че започвам отново, от топлия кът, дето ласката на майката те търси, дето…

Замълча и се загледа към градината. Оттам се чу смехът на Людмила. Тя бягаше, а гостът късаше цветя и ги хвърляше след нея.

Докторът попита.

— Май ще имаме скоро сватба?

Смил се усмихна. Обърна глава.

— Ще имаме. Как ти се вижда годеникът? Ти сега ли научи?

— Сега чувам. Кой е той?

Смил каза шеговито.

— Людмила го знае по-добре. Юрист. Син на стари наши познати. Изглежда малко лекомислен, но добър. Майка ми се радва. Аз също.

Взе ръката на приятеля си, позагледа го със светнали от радост очи.

— Докторе!

— Говори, момчето ми!

— Аз научих мъдрости!

Замълча. Рязко се отдръпна. Лицето му се помрачи. Сетне заговори с глух, нервен глас, сякаш кълтеше думите, вкаменили се някъде у него. Заговори за своя минал живот като студент в чужбина. Не можеше да каже дали е бил радостен, или не. Той търсел, минавал от мисъл на мисъл, от една постъпка на друга. Не спирал никъде, не от лошо сърце, не от предвзетост. Страдал от неяснотата пред себе си. Бил удавник; търсил бряг. Нищо не виждал. Безсмислен се зъбел животът насреща му. Той пиел, любел, сетне не пиел, забравил жените. Започнал да учи, погледнал навсякъде — нищо не видял. Тръгнал да пътува. Веднъж спрял в едно немско старинно градче. И там срещнал момиче, което обикнал. Решил да се ожени. Неочаквано отпътувал. Не знае защо направил това. Видяло му се всичко пусто и безсмислено. Когато го изпратили на войната, не се възпротивил. Жадно търсил смъртта. Тя не го засегнала, но я видял. Повтори многозначително:

— Видях я!

Възторг озари лицето му.

— И зажадувах за живота! За радостите от живота. Нещата, които ми изглеждаха тъй безсмислени, сега ми станаха най-необходими. Това — щастието на твоята сестра, ласката на майка ти, уютът на семейния дом, сега е всичко за мене! Да се завърнеш у дома си и да почнеш отначало сред простите житейски радости. Това е блаженство. Най-сетне тоя ден настъпи, тръгнах от кървавия кошмар, летях…

Докторът взе ръката му, стисна я сърдечно.

— Може това да не е всичко. Важното е да разбереш, че пред зиналата пропаст на смъртта дори моите розови храсти са един свят от блаженство!

На верандата излезе майката Рударова. Гостенинът стана. Дойдоха Людмила и годеникът й. Момичето се задъхваше сред букет цветя. Годеникът гледаше усмихнат. Той целуна ръка на майката. Представиха го на доктора. Не му се стори лекомислен, както бе казал Смил. Но се усмихваше много любезно, някак пресилено и това не му се хареса. Беше висок, малко прегърбен, с гънки устни и влажни очи, гладко пригладена коса.

2

Докторът стоеше до вратата пред розовите стълбове. Свечеряваше се. От тъмното поле идеха две сенки, зад тях свиреха щурци. Старецът гледаше втренчено. По небето трептяха звезди. Нощта изглеждаше необятна и омайна. Край него минаха Людмила и годеникът. Пристъпваха притиснати, но го забелязаха…

Летните месеци изтекоха.

Рударови останаха тримата. Людмила и майката ходиха няколко пъти в града. Веднъж с тях дойде оттам и Людмилиният избраник. Жените изглеждаха загрижени. Господинът, против обичая си, едва се усмихваше.

Една утрина повя вятър и оголи розовите храсти. Полето пожълтя и засъхна. Над него висна сиво, мрачно небе. Стана студено. Рударови заминаха. Къщата остана самотна със заковани капаци на прозорците.

Последната вечер докторът отново видя Людмила и годеника й. Те се връщаха от разходка из полето. Тя пристъпваше бавно, вървеше малко напред и мачкаше кърпичка до устата си. Той крачеше нехайно, удряше пожълтялата трева с бастуна си…

3

През зимата до него стигаха оскъдни новини. В един вестник прочете за официалния годеж, сетне чу за сватбата. Всичко вървеше както трябва, но зимата мина тежко. Старческата немощ хлопаше на вратата на доктора. Той тъгуваше и за приятелите си, особено за Смил. Младият човек идва само веднъж да го посети в софийската му квартира. Изглеждаше много зает, почти не остана. Докторът помисли, че и той е решил да се ожени. След като бе намерил радостта от живота в домашния уют, в семейството и обикновените неща, друго не му оставаше. Смил не каза нито дума за това, изглеждаше тъжен, отиде си веднага, щом се осведоми за здравето му.

През лятото се срещнаха отново. Когато той пристигна, Рударови се бяха вече настанили. Той дойде с файтон, потънал в меки възглавнички. Коларят и старата му прислужница трябваше да му помагат да стигне до къщата. След това два дни лежа, без да се обади на никого.

От прозореца на неговата стая се виждаше верандата на съседите и тяхната градина. Рано в зори Смил излизаше, минаваше през двора, без да погледне нищо, и тръгваше из полето. Явно вървеше без посока. Прегърбен, с наведена глава, може би и не знаеше къде отива. През тия дни не зърна Людмила и съпруга й. Само веднъж видя майката. Тя излезе на верандата, пристъпи някак плахо, втренчи поглед в отсрещните далечни хълмове. Стоя тъй вцепенена. Стори му се, че е отслабнала. Вятърът развяваше белите коси над челото й.

Една сутрин се почувствува по-добре. Изгревът на новия ден, заедно със свежия въздух, нахлул през отворения прозорец, го вдигнаха.

Привечер излезе в градината. По лехите още се пилееше сламата, с която сам бе завил стъблата на някои дръвчета и розовите храсти за през зимата. Пясъкът не беше разгребан. Земята трябваше да се разкопава, а живият плет да се подкастри. Докторът не се разсърди. Всичко това не беше грижа на другиго, а чакаше него и той се радваше,

че може още да върши нещо. Пристъпваше бавно, подпирайки се на бастуна си, оглеждаше наляво, надясно. Ненадейно трябваше да се обърне назад и да погледне през оградата към дома на Рударови. Стори му се, че някой го повика. На верандата стоеше Смил, наблюдаваше го с усмивка. Когато погледна към него, той протегна ръце.

— Добър ден, добър ден!

Съобрази веднага и бързо дотича. Ръкуваха се сърдечно.

— Ех — заговори докторът, — мойто момче, аз съм от два дни тука. Съживиха се отново старите ми кости…

Седнаха на пейката.

— Това лято и ние дойдохме по-рано! — обясни Смил.

Докторът беше готов да сподели надеждата си, че ще имат през сезона хубаво време. Погледна към младия си приятел и му се стори, че ще бъде твърде банално за неговото настроение да подхване такъв разговор. Явно откъснат от всичко наоколо, съсредоточен в себе си, Смил го изпревари.

— Кое е скъпо, докторе, и кое — евтино? — внезапно заниза той — Можете ли да прецените?

Изненадан, доктор Поклонников се помъчи да разбере какъв смисъл имаше въпросът. Но Смил, без да дочака отговора, продължи, все тъй загледан някъде далече:

— Случи се нещо — истинско нещастие по мярката на човешкия разум — и все пак някакъв глас те разколебава… Защото кое е същността? Госпожата от съседната къща в същата минута ляга до съпруга си, а в Атлантическия океан по палубата на параходи танцуват. На север и на юг светът си съществува невъзмутим. Нищо не е отклонило пътя на живота. В него има нещо добре замислено — то е единичното събитие и безучастието на останалия свят. Тъй или светът е нищо, или — случилото се събитие, защото едното не иска да знае за другото и човешкият разум не стига, за да прецени кое е за добро, кое за зло. Когато съседът майор умря, синовете му издигнаха с оставените от него богатства приют за старци, а известната ви госпожа изневери на мъжа си и от незаконната си връзка роди син, който днес е професор и учи младите поколения. Синовете на майора…

Старият лекар го прекъсна:

— Какво става с тебе, момчето ми? Случило ли се е нещо?

— Людмила е болна…

— Болна!? — учуди се добрият човек. — Не й понесе женитбата, що ли?

Смил наведе глава, зарови с ток в пясъка. Помълча и изведнъж каза:

— Те не са се още оженили, докторе! Не зная какво става. Годеникът се оттегли, сякаш нищо не е било. Людмила се надява още, но това е дори обидно.

Надигна се някак неочаквано.

Огледа къщата, градината, като че искаше да отвлече разговора, подаде ръка и си отиде.

Поклонников не свари да продума.

От тоя ден той възстанови редовните си посещения в Рударови. Людмила не излезе нито веднъж. Разбра се, че лежи в стаята си, а на прозорците на тая стая пердетата стояха постоянно спуснати. Само понякога чуваше гласа й — тих, останал без сили. Все питаше за раздавача на писма. Виждаше се, че чака известие отнякъде. Раздавачът идваше, но нищо не й донасяше.

Един ден я видя, открехнала пердето на прозореца.

Стоеше там неподвижна и бледа като восъчна кукла.

Поздрави я.

Тя не го забеляза. Радостта сякаш завинаги беше изчезнала от неподвижното лице и стъклените очи.

Старата Рударова го посрещаше мило, но говореше малко и се държеше тъй, сякаш бе виновна за нещо. Тя беше съвсем повехнала. Смил ставаше от ден на ден все по-мрачен. Мълчеше по цели часове или като по-рано започваше разговора някак от средата, от някакви недовършени мисли. Това бяха въпроси и отговори, с които той живееше в себе си. Понякога дори изглеждаше, че не вижда събеседника си. Но той явно не виждаше вече и причина за оная радост, за която бе говорил някога. Ставаше все по-ясно, че случаят със сватбата на Людмила е разстроил цялото семейство. Докторът не можеше да разбере защо вземат всичко тъй трагично. По дявола, станала бе най-обикновена случка в живота на семейство с момиче за омъжване! Поне в настъпилите нови времена след войната не се гледаше толкова строго на тия неща. Можеше донякъде да оправдае само мрачното настроение на Смил. Той беше разочарован. Веднъж каза:

— Когато достигнеш малкото възможно щастие, огради се с окоп!

Изпусна тези думи, след като мълча и дълго се занимаваше с някакви свои мисли. Но докторът долови упрека и тъгата в казаното. Смил не жалеше заради самото нещастие, а за своята непредпазливост. В държането обаче на Людмила се криеше нещо съвсем неразбрано.

Най-сетне раздавачът донесе чаканото от момичето писмо. Получи го госпожа Рударова и бързо го отнесе в къщата.

Късно през нощта, когато вече спеше, някой похлопа тревожно на вратата му. Докторът скочи. В просъницата всичко му се стори още по-страшно. Помисли, че разбиват къщата. Тропаше Смил. Щом отвори, той сграбчи ръцете му.

— По-скоро, докторе!

Старецът едва свари да се облече с чувството, че нещо го заплашва. Смил го повлече към дома си. У тях цялата къща светеше, а вратите стояха отворени. От някоя от стаите се чуваше сподавен плач. Все още не разбираше какво е станало. Смил го въведе в стаята на Людмила и се притисна до стената. Погледна. Сред белите завивки на леглото лежеше бледа, изстинала Людмила. Над нея плачеше майка й. Той приближи. Момичето беше мъртво.

Майката се надигна, видя го, хвърли се в ръцете му.

— Спасете я, скъпи приятелю, спасете я!

Беше късно. Нищо не можеше да помогне срещу отровата, която болната бе пила…

На следния ден я погребаха. Майката нямаше сили дори да плаче. Беше съвсем убита. Смил гледаше тъпо в земята. Той вършеше всичко машинално.

Минаха дни. В летния дом стана тихо, безмълвно. Всички завеси стояха спуснати, сякаш никой не живееше вече там.

4

Веднъж на обяд през тези тъжни дни майката Рударова седеше необикновено замислена пред масата. Смил едва докосна яденето и поиска да се оттегли. Отдавна двамата бяха престанали да се утешават. Знаеха, че всяка дума само разпалва нестихналата скръб.

Едва бе стигнал до вратата, чу тихия, шепнещ глас на майка си. Той се обърна. Приближи и погали ласкаво белите й коси.

— Искаш да ми кажеш нещо?

Страхуваше се да говори. С най-мрачно предчувствие той очакваше да разбере тайната около постъпката на Людмила. Предпочиташе да не я знае, да страда, но не да научи всичко. Ръцете на майката трепереха. Тя също се колебаеше. Седеше с наведена глава, бореше се със себе си. Той понечи да избяга. Но тя го задържа.

— Почакай малко!

Посегна към дрехата си, извади писмо.

Смил го взе, втренчи поглед в него. Беше до самоубилата се от годеника й. Прочете няколко реда. Неочаквано изохка, разпери ръце и побягна из стаята.

Майката дигна глава, каза сухо, остро:

— Разбра ли сега?

В очите му гореше лудост. Извика:

— Разбрах!

Отиде горе в стаята си, облече се бързо. Върна се. Майка му седеше на стола си, неподвижна като камък. Спазма разиграваше долната й устна, сякаш изговаряше проклятия. Той посегна към стената, дето на един ковьор стояха закачени негови трофеи от войната. Сне един пистолет, скри го в джоба си. Майката едва сега осъзна какво бе направила. Раздвижи се, дигна изплашена ръце.

— Смил! Смил, аз не исках това!

Той не обърна внимание на думите й. Бързо излезе. Тя скочи след него, но стигна до вратата и прималяла, коленичи там…

Той тичаше през полето. По него извиваше пътят за града. Смил бързаше с разлюлените стъпки на пиян. Наоколо беше пусто. Тревата шибаше в нозете му. Изведнъж спря. Загледа наоколо. В тишината бе чул глас и бързи стъпки да го следват. Нямаше никой. Махна ръка и отново забърза. Отначало по пътя, сетне се отклони през буйната трева, после излезе пак на пътя. Тъй се губи часове, но не напредна никак в посока на града, а изведнъж се намери пред своя дом. Задъхан се облегна на сградата. Изглеждаше уморен и замаян.

Докторът беше излязъл в градината си и отдавна го наблюдаваше. Сега отиде при него.

— Моето момче, какво правиш, какво ти е, станало ли е нещо?

Взе го под ръка и го заведе в своя двор. Смил идваше на себе си, усмихваше се някак странно, лековато, сякаш нищо не му е и нищо не му е било. Седна на пейката.

— Какво, докторе, какво сте се разтревожили? — започна да пита.

Приятелят му се слиса. Но не го изпущаше от очи, седна до него.

Смил престана да се усмихва, дигна пръст и тъй, както би подел да разказва някаква смешна история, запита:

— Кажете, приятелю. Седнете по-удобно! Така, погледнете ме. Кажете ми сега какво бихте сторили, ако ви заплюят?

Старият се обърка съвсем. Искаше да попита него, но Смил го изпревари:

— Не само това! Да речем, че ви ограбят, вземат ви всичко, което скъпите. Запомнете: всичко, което скъпите! Сетне крадецът приближава и плюе в лицето ви! Кажете, какво бихте сторили?

— Какво бих сторил ли! Но това, това на нищо не прилича, то е невъзможно! Не зная какво бих сторил!

Смил се зарадва.

— Така! Виждате ли, там е работата! Не можем да кажем какво бихме сторили. Вие сте чудесен, докторе! Аз смятах, че мога да убия. А когато тръгнах, видях, че не мога…

Приятелят му се развика:

— Но защо ще убиваш! Кой те е ограбил, кой те е заплюл?

Без никакво вълнение Смил обясни:

— Людмила се отровила, защото онзи злоупотребил с нея и я остави!

— Дявол — позеленя докторът и удари с ръка.

Смил не обърна внимание и със същото учудващо спокойствие продължи:

— Днес старата ми показа писмото, което Людмила бе получила последния ден. Разбрах всичко… Людмила, майка ми, нашият дом бяха станали всичко за мене. Спомняте ли си, аз бях построил цяла философия за тях. Вие ми се присмяхте, но аз се залъгвах. А това е важното — нещо да те залъгва! На, прочетете!

Той извади писмото и го подаде. Докторът разгъна листа, зачете с тревога безочливото мъдруване на годеника за любовта, свободата и колко малко значение имало случилото се между двамата. Смил мълчеше, гледаше разсеяно.

— Прочетохте ли го?

Докторът върна писмото. Ръцете му трепереха. Смил почна да сгъва грижливо листа и тъй заговори:

— И аз го прочетох! Отначало почти нищо не разбрах. Пак го прочетох. Е, най-сетне разбрах. Взех пистолет, излязох. Бесен изтичах към града. Не мислех нищо. Тичах право към него с пистолета в джоба си. Трябваше да убия тоя негодник! Като бясно куче с хищни вълчи зъби всичко хриптеше у мене. А виждате как си бъбрим сега! А? Какво? Чудно ли ви се вижда, че не съм го убил? Аз си помислих: има ли смисъл! Посмейте се — могат да ви ограбят, да ви оплюят, да ви стъпчат и все пак вие имате сила да попитате има ли смисъл да си оправите сметките със злодея!… Ах, че ме боли глава! Хайде, говорете вие, мене ми е тежко. Боли ме глава. Имате ли аспирин?

Говореше насмешливо. Но в гласа му докторът долавяше не присмех, а злъч, горчивина и още от началото чакаше то да припадне. Той знаеше какво бе Людмила за него. Не беше ли той удавникът, заловил се за последната опора! Слушаше настръхнал и тъкмо в подигравателните, привидно спокойни думи виждаше страшното. Настръхнал чакаше припадъка. Но когато Смил запита за аспирин, докторът сам щеше да припадне. Той закрещя:

— Не ти трябва аспирин! Стига тая игра! Аз зная, че страдаш, че си обезумял от болка! Плачи или наистина иди да убиеш!

Смил стана. Погледна мрачно. Тръгна си.

Старият съсед се изправи пред него.

— Къде?

Смил протегна ръце сякаш да го отблъсне, но изведнъж започна да се смее.

— Довиждане, мили приятелю! Моето глупаво бъбрене, изглежда, ви разстрои. Приберете се и нека прислужницата ни сложи студен компрес на главата…

И тръгна. Докторът го спря.

— Къде отиваш?

Той се бе изплашил, че приятелят му наистина ще отиде да убие.

Смил сви рамене.

— Отивам да спя. Да ям и сетне да спя.

Поклонников остана втренчен. Смил си отиде.

Беше вече тъмно.

5

Тая нощ докторът задряма едва след полунощ. Вън пищеше и беснееше вятър. Един гърмеж, сякаш се пречупи клон от голямо сухо дърво, то събуди. Огледа се, вслуша се, не знаеше дали бе чул гърмеж, или наистина се бе счупило дърво. Последва вик, който проплака и заглъхна. Стана, дигна завесата на прозореца. Тогава затрополиха стъпки и някой почука на вратата. Чу гласа на своята домакиня:

— Викат ви в Рударови.

Доктор Поклонников избърза навън. Още не беше съмнало. Прислужницата на Рударови плачеше долу.

— Бати Смил… — зареди тя.

Вятърът цвилеше, препускаше, чупеше клони, блъскаше полузатворени капаци. Докторът избърза до съседната къща. Вратата стоеше отворена. Един мъж по нощен халат и шапчица го бе изпреварил. Той го посрещна на верандата и каза:

— Станало е нещо в Рударови. Чу се гърмеж…

Къщата стоеше мълчалива. В коридора мъждукаше лампа. Ненадейно насреща му излезе старата Рударова, замаха ръце, мъчеше се да каже нещо. Беше бледа, обезумяла от вълнение, гласът й се давеше. Докторът попита къде е Смил. Тя махна ръце. Сочеше навън. Задърпа го след себе си. В двора бяха дотичали още хора. Някои носеха фенери. Най-сетне майката изхриптя:

— Той се е убил…

И падна.

Никой не можеше да разбере случилото се. Смил го нямаше в къщата. Потърсиха и из градината. И там го нямаше. Докторът и един друг съсед пренесоха припадналата в стаята й. Тя скоро се опомни. Започна да вика, видя доктора и задърпа ръката му. Той я помоли да обясни какво е станало. Прекрачи, затвори вратата, пред която бяха се събрали любопитните. Тя не можеше да събере мислите си. Говореше непрекъснато едно и също:

— Той се е убил… Аз чух гърмежа. Той побягна и веднага се чу гърмеж…

Приятелят съсед излезе, качи се горе в стаята на Смил. Портретът на майка му лежеше на пода. Прозорците бяха отворени. Няколко чекмеджета на писалището стояха издърпани. Смил, изглежда, бе прекарал последните часове в голяма тревога. В едно от чекмеджетата докторът видя писмото на измамника — годеник на Людмила.

В това време се чуха гласове долу, затрополиха много стъпки. Докторът побърза да излезе. В ходника долу стояха неколцина съседи. Четирима носеха Смил. Хората казаха, че го намерили в полето, дето лежал. Появи се майката Рударова, видя сина си и се хвърли върху него. С мъка я отскубнаха. Положиха тялото върху опразненото легло в нейната стая. Докторът разкопча дрехата му. Той беше ранен, но жив…

Тая нощ мина бавно, сякаш беше по-дълга от другите. По-късно Поклонников си спомняше за нея като за тежък, мъчителен сън. Майката плачеше и се смееше, разтреперана докосваше главата на сина си, търсеше ръцете му. Най-сетне той отвори очи, надигна се с мъка, протегна ръце, загледа се някъде в пространството и завика:

— Имам ли право? Имам ли право?

Бълнуваше. Говореше с видение. Очите му гледаха несвястно. Беше вече съмнало, когато се опомни. Сега, без да се надига, погледна майка си, позна съседа — приятеля си. Усмихна им се и отново очите му се замъглиха, отпусна се и заспа дълбок сън.

Майка му плачеше.

— Аз съм виновна. Не му давах мира…

Докторът си отиде. Зората гледаше с кърваво око от изток. Струваше му се, че се връща от непознат свят.

По обяд се отби отново у Рударови.

Смил лежеше буден, гледаше с тъжни очи, дълбоко замислен. Едва когато забеляза стария си приятел, някаква промяна стана в него. Подаде ръка.

— Причиних и на вас големи тревоги навярно!

— Когато краят е хубав, всичко е хубаво!

Докторът седна до леглото му.

— Ах, тая страшна нощ! — въздъхна Смил.

— Не мисли за нея! — предложи му лекарство докторът.

Смил започна развълнуван да разказва.

— Аз ви казах на раздяла, че ще отида да спя. Да ям и да спя. Тръгнах. Лятната нощ беше тиха и хубава. Имаше много звезди. В полето мракът шепнеше с хиляди тайнствени, невидими същества. Бях спокоен, дори весел…

— Тъкмо това наистина ме изплаши! — вмъкна Поклонников.

Смил се усмихна горчиво.

— Бедният доктор, помислих за вас! Той ще прекара една неспокойна нощ! Той не би могъл да разбере как тъй говоря за ядене и спане, когато…

— Когато запита за аспирин, аз наистина…

Смил си спомни.

— Още кънти в ушите ми вашият вик — плачи или наистина иди да убиеш!

— Да, аз, старият човек…

Смил бързо го прекъсна.

— Не само вие! Ние сме нещо като автоматичните бюфети. Срещу двадесет стотинки даваме лимонада, а срещу петдесет — малинов сироп със сода. Годеникът на Людмила ни подхвърли монета и получи злобата на майка ми и моето желание да го убия. Ако беше се оженил, щеше да получи нашето уважение. Ние имаме рецепти за всичко. Не е ли това тъпо и смешно? Над нашето скъдно разпределение има нещо повече. Трябва да има, иначе… Сърцето ми изнемогваше от случилото се с Людмила. Тя беше моето надеждно пристанище. Много се лутах. Моят дом, майка и сестра бяха последната ми радост. Печалният случай нанесе тежка рана. Аз нямах вече нищо и цялото ми същество се гърчеше. Само едно не исках — да се разправям с виновника. Беше ли нужно?

Аз нямаше да ям, нито да пия. Не можех още. Но в мене гореше двигателят на стария автомат. Годеникът на Людмила беше пуснал своята монета и автоматът реагираше както е предвидено. Но аз не исках да се разправям. Вие казахте да плача или да убия. Предпочитах да плача.

Не можех да спя. Отидох до прозореца, отворих го. Нощният хлад погали лицето ми, тъмното разшири очите ми. Беше тихо. И в дома, и в околността сякаш само аз съществувах. Попипах пистолета в джоба си, извадих го и възнамерявах да го заключа в чекмеджето на

писалището. Мина ми мисъл за оръжията и все не можех да отворя чекмеджето. От стената ме гледаше портретът на майка ми. Тя ми беше казала:

— Разбра ли?

Бях разбрал — тя ме караше също да убия. Бедната! Изплаши се, когато тръгнах. Най-сетне отворих чекмеджето. Сложих пистолета и изтръпнах. Видях писмото на онзи. Кога го бях оставил тука! Взех обратно пистолета, взех и писмото. Исках да бъдат пред мене, за да преценя за последен път чувствата и разума си. Майка ми втренчено гледаше от стената. Добре! Нека и тя прецени! Има ли нещо, за което си струва да дигнеш оръжие и да убиеш! Смяташ ли се сам толкова непогрешим, за да можеш да съдиш другия?

Някой пристъпи до вратата. Вслушах се. Не, клони брулнаха стъклата. Започваше буря. Завесите на отворения прозорец се развяваха като привидения. Отидох, затворих го. Вслушах се пак. Някой дишаше уморено зад вратата. Не исках да мисля за това. Казах, като гледах към портрета на майка си:

— Ето, прецени, мамо!

Майка ми гледаше със стъклени очи пистолета и писмото, а зад вратата съвсем ясно чувах дращенето и скимтенето.

— Не разбирам — кой е бил зад вратата? — обади се докторът.

— Кучето!

— Кучето? Какво куче?

Смил продължи, като че не чу въпроса.

— Аз стоях, спомних си. Когато бях в чужбина, едно момиче ме интересуваше повече от другите. То ми пишеше писма. Сетне започна да идва в квартирата ми. Това трая няколко месеца. Най-сетне аз се преместих другаде и забравих момичето. То научи къде съм и пак започна посещенията си. Тогава заминах за друг град…

Спомените нахлуваха един след друг, а то дращеше отвън. Аз стоях изтръпнал от все по-ясни спомени. То задращи още по-настойчиво, заскимтя, заблъска. Вратата се открехна. Погледнах смъртно изплашен вън нямаше никой! Изтичах, търсих — нямаше никой! Само бурята напъваше и пълнеше къщата с шумове. Трябваше веднага да се върна, защото прозорецът се отвори. Завесите запърхаха с белите си крила. Небето беше почерняло. Дърветата нападаха къщата с разлюлените си клони, бореха се в градината. Затворих и се върнах

при масата. С треперещи ръце прибрах пистолета, писмото, заключих ги. Обърнах портрета на майка си.

Тревогата бушуваше в душата ми. Имах ли право? Хвърлих се на дивана, покрих главата си. Исках да плача, да вия. Сега виждах всичко — не рецептите, друго имаше съдбоносно и гибелно в живота ми. Крещях: искаш да убиеш, защото погубиха сестра ти, а ти сам невинен ли си? Искаше да запазиш топлия домашен кът, за да има къде да се скриеш в безопасност, а ти сам не руши ли домове, където хората живееха щастливо? Виках: войната ти посочи, че има дълг, че има опасности. Ти беше свикнал безнаказано да воюваш — не, да грабиш, да нападаш от засада! Ти се върна изплашен от нея и не искаше вече нищо, освен да стоиш под покрива на своя дом, измисли теории за рецепти и автомати, построи цяла философска система, защото виждаше какво сам заслужаваш. Слагаш голата си душа пред очите на майка си и искаш тя да прецени, защото те е страх сам да решиш…

Скочих. Гледах като пиян из стаята. Масата се люлееше, люлееха се стените, люлееше се и скърцаше лампата с шнура, виснала от тавана. Полетях към писалището. Грабнах пистолета. Погледнах портрета на майка си. Беше обърнат. Посегнах, оправих го. Майка ми загледа със свити очи право в лицето ми. Аз излязох. Вън бесуваше вятърът. Дрипави жени се гонеха из полето. Аз се спуснах през него. С лай и вой пред мене тичаше кучето. Стигнах града. Тоя, когото потърсих, беше вкъщи.

Смил наведе глава притеснен.

— Годеникът на Людмила! — обясни той. — Сам ми отвори вратата. Изправихме се един срещу друг. Аз стисках пистолета. Той не каза нищо. Стоеше блед и ням. Аз сам се запитах: имам ли право? Той се разгърди, сякаш каза — стреляй, ако имаш право! Беше блед като восък. Аз се поколебах. Гледах го с омраза, но не направих нищо. Тръгнах си. След себе си чух стъпки. Те дращеха земята. Някой се въртеше около мене бясно, яростно и искаше да ме спре. Измъкнах се от примката. Отново задращиха стъпките отзаде ми и се чуваше яростното ръмжене на животното. Спрях. В мрака не видях нищо. Чувах само бясното ръмжене на вятъра. Побягнах пак. Стъпките ме последваха, отново невидимият звяр замота тялото си в краката ми. Сетне не помня. Какво стана сетне. Аз стрелях…

Смил сложи уморено глава на възглавницата, затвори очи. Остана да лежи така. Не боледуваше, лежеше без сили, уморен.

Дълго време след тая нощ нищо не се случи. Летните дни догаряха в спокойни огнени залези. В двете къщи се връщаше предишният живот. Скоро докторът забеляза, че розите са подали листа, че храстите са бухнали. Същия ден облече работната си дреха. Потърси очилата. Не ти намери и неочаквано загуби желание за работа. Поиска му се да седне и да си помисли. Излишен за хората, лишен от собствени особено големи тревоги и радости, той търсеше чуждите като зрител, който губи времето си или се нуждае да бъде някъде. Познанството със Смил и случките около неговото семейство бяха запълнили живота му много време. Всеки ден прочиташе страница от един чужд живот и сам усещаше, че живее.

Беше ли свършил романът? Не му се работеше, искаше да седи, да мисли, да преценява. Привечер отиваше у Рударови. Майката го посрещаше тъжно усмихната. В страха си да не загуби и Смил тя бе потиснала голямата си скръб по дъщерята. Двамата седяха и гледаха хълмовете, зад които се губеше всеки ден слънцето. Смил рядко излизаше. Лежеше в стаята си. Не боледуваше, раната му бе отдавна заздравяла, но лежеше като болен.

Докторът най-сетне не издържа. Имаше нещо от преживяванията на младия му приятел, което беше останало съвсем неясно. Един ден седна до дългия стол за лежане на верандата, в който Смил си почиваше.

Няколко пъти в своя разказ ти спомена за някакво куче, а не обясни започна предпазливо докторът — какво е това куче?

Смил го загледа и дълго не проговори, сякаш имаше нужда да се върне към някакъв далечен спомен. Най-сетне каза:

— Кучето, да! То стоеше на моста… и стръвно виеше…

— Какъв мост? — учуди се докторът.

— Не зная! Тогава виждах мост, през който исках да премина от едно към друго, а кучето стръвно виеше и се зъбеше, като ме виждаше, че се колебая… Разярен стрелях в него…

Из полето не бяха намерили убито куче. Докторът знаеше, че Смил бе стрелял в себе си, сам беше лекувал раната му. Не можеше да каже, че е разбрал за какво става дума, но долови, че приятелят му загатваше за някакво свое душевно състояние, в което се е намирал

през драматичната нощ. Това го накара да не настоява повече за обяснение.

Но и Смил нямаше намерение да каже нещо повече. Той беше извърнал глава към далечните хълмове. Замислен загледа натам и старият му приятел.

Денят бавно гаснеше.

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

http://chitanka.info

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.